

SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSUT- SKOTTETS BETÄNKANDE 4/2001 rd

Regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av lagen om avbrytande av havan- deskap och av steriliseringslagen

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 6 februari 2001 en proposition med förslag till lagar om ändring av lagen om avbrytande av havandeskap och av steriliseringslagen (RP 207/2000 rd) till social- och hälsovårdsutskottet för beredning.

- regeringssekreterare Arja Myllynpää, social- och hälsovårdsministeriet
- lagstiftningsrådet Tuula Majuri, justitieministeriet
- överdirektör Eila Uotila, Rättsskyddscentrallen för hälsovården.

Dessutom har utskottet fått ett skriftligt utlåtande från professor Martin Scheinin.

Sakkunniga

Utskottet har hört

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att vissa bestämmelser i lagen om avbrytande av havandeskap och steriliseringslagen skall ändras för att motsvara principerna och kraven dels i internationella fördrag, dels i grundlagen och i lagen om patientens ställning och rättigheter.

I lagen om avbrytande av havandeskap upphävs en bestämmelse som i princip gör det möjligt att i vissa fall i samband med en abort sterilisera en kvinna utan hennes eller hennes lagliga företrädares samtycke.

Bestämmelserna om hörande i lagen om avbrytande av havandeskap och i steriliseringsla-

gen ändras för att motsvara bestämmelserna i lagen om patientens ställning och rättigheter.

I och med denna proposition kommer bestämmelserna om ett bemyndigande att meddela närmare bestämmelser i lagen om avbrytande av havandeskap och i steriliseringslagen att uppfylla de grundlagsfästa kraven. I lagarna görs dessutom vissa tekniska ändringar.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt sedan de har antagits och blivit stadfästa.

UTSKOTTETS STÄLLNINGSTAGANDEN

Motivering

Av de orsaker som framgår av propositionsmotiveringen och med stöd av erhållen utredning finner utskottet förslaget behövligt. I propositionen förslås att 3 § 2 mom. lagen om avbrytande

av havandeskap upphävs. Enligt momentet har det varit möjligt att på tjänstens vägnar i samband med en abort sterilisera en psykiskt efterbliven kvinna. Bestämmelsen är inte förenlig vare sig med konventionerna om de mänskliga

rättigheterna eller grundlagen och bör upphävas med hänsyn till människovärdets okränkbarhet och den personliga integriteten.

Regeringen föreslår att 2 § lagen om avbrytande av havandeskap och 2 § steriliseringslagen ses över. Paragraferna gäller abort respektive sterilisering när en kvinna på grund av exempelvis sjukdom är oförmögen att framställa en giltig anhållan om ingreppet eller förstå innebörden av ingreppet. De föreslagna ändringarna i bestämmelserna är främst språkliga i och med att begreppen förmyndare och god man ersätts med laglig företrädare. I propositionen ingår inte något förslag till ändring av villkoren för när anhållan om abort eller sterilisering kan göras eller bifallas. Det vore viktigt, menar utskottet, att dessa villkor bedöms mot bakgrunden av de grundläggande fri- och rättigheterna i grundlagen för att det skall kunna klarläggas om det finns ett behov av att ändra lagstiftningen. En li-

kadan genomgång utifrån de grundläggande fri- och rättigheterna vore på sin plats i fråga om de bestämmelser i den nu aktuella lagstiftningen som inte denna gång berörs av propositionen. Bland annat vore det motiverat att spegla besvärsförbuden i den nuvarande lagstiftningen mot grundlagen. Likaså ingår i lagarna föräldrade termer lik dem i 2 § lagen om avbrytande av havandeskap, som nu föreslås bli ändrad, termer som inte denna gång ingår i ändringsförslagen. En modernisering av lagstiftningen är följaktligen enligt utskottet behövlig. Utskottet tillstyrker lagförslagen i propositionen utan ändringar.

Förslag till beslut

Med stöd av det ovan anförda föreslår social- och hälsovårdsutskottet vördsamt

att lagförslagen godkänns utan ändringar.

Helsingfors den 13 mars 2001

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Marjatta Vehkaoja /sd
vordf. Timo Ihamäki /saml (delvis)
Merikukka Forsius /gröna
Tuula Haatainen /sd
Saara Karhu /sd
Niilo Keränen /cent
Valto Koski /sd
Pehr Löw /sv

Juha Rehula /cent
Päivi Räsänen /fkf
Sari Sarkomaa /saml
Marjatta Stenius-Kaukonen /vänt
(delvis)
Raija Vahasalo /saml
Jaana Ylä-Mononen /cent.

Sekreterare vid behandlingen i utskottet var

utskottsrådet Eila Mäkipää.

RESERVATION

Motivering

I regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av lagen om avbrytande av havandeskap och av steriliseringslagen, RP 207/2000 rd, föreslås att bestämmelserna i lagarna ändras för att motsvara principerna och kraven i grundlagen.

I samband med revideringen av de grundläggande fri- och rättigheterna intogs i grundlagen ett uttryckligt omnämnande av personlig integritet. Bestämmelsen skyddar exempelvis mot medicinska tvångsåtgärder. Genom den personliga integriteten värnar våra grundläggande rättigheter i synnerhet människovärdets okränkbarhet. I skyddet för privatlivet ingår också rätt att bestämma över sitt eget liv och sin kropp, alltså ett skydd för fysisk integritet. I princip har var och en grundläggande fri- och rättigheter, oavsett ålder, nationalitet, kön, hälsotillstånd och liknande.

Regeringen föreslår att 2 § lagen om avbrytande av havandeskap och 2 § steriliseringslagen skall ändras så att en kvinnas lagliga företrädare får begära abort eller sterilisering när kvinnan själv inte är förmögen till det. I justitieministeriets utlåtande om propositionen påpekas att dessa åtgärder innebär ett omfattande ingrepp i den personliga integriteten, en av våra grundläggande rättigheter. Även om regeringen framhåller att syftet med propositionen uttryckligen är att tillmötesgå de grundlagsfästa kraven är förslaget i många avseenden bristfälligt mot bakgrunden av de grundläggande fri- och rättigheterna.

I propositionen ges kvinnans lagliga företrädare onödigt stora möjligheter att ingripa i hennes rätt att bestämma över sig själv. Enligt vår mening bör den lagliga företrädaren få anhålla om avbrytande av havandeskap bara när kvinnans liv eller hälsa äventyras av fortsatt graviditet eller förlossningen. Härigenom begränsas den lagliga företrädarens rätt att anhålla om abort bara till absolut nödvändiga fall, något

som också justitieministeriet föreslår i sitt utlåtande.

I propositionen används föråldrade och i vissa delar oklara termer typ "rubbad själsverksamhet". Eftersom propositionen innebär ett allvarligt ingrepp i kvinnans personliga integritet, bör begreppen i lagen vara klara och medicinskt entydiga. "Rubbad själsverksamhet" omfattas inte av definitionen på psykisk störning eller förståndshandikapp och är därför ett onödigt och till och med farligt begrepp.

I proposition RP 229/1998 rd med förslag till lag om medicinsk forskning och till lag om ändring av 6 och 9 § lagen om patientens ställning och rättigheter anförde regeringen följande om ställningen för handikappade som är föremål för forskning:

"Även den handikappade som är föremål för forskning skall ges sådan information om forskningen som hans förmåga att förstå förutsätter. Om den handikappade motsätter sig en åtgärd i samband med forskningen, får den inte utföras, även om en nära anhörig, någon annan närstående person eller hans eller hennes lagliga företrädare har samtyckt till åtgärder. Det faktum att en person motsatt sig ingrepp skall beaktas i alla skeden som hör till forskningen."

På motsvarande sätt bör kvinnan själv tillfrågas när det handlar om abort på en psykiskt sjuk eller förståndshandikappad kvinna, det vill säga en åtgärd som ingriper avsevärt djupare i den fysiska integriteten än medicinsk forskning. Bestämmelsen i 2 § lagen om avbrytande av havandeskap bör kompletteras med kravet att kvinnan skall ges information anpassad efter hennes fattningsförmåga. Abort får under inga förhållanden göras på kvinnor som har förutsättningar att inse konsekvenserna av ingreppet och som trots det inte vill gå med på det. Också den i 7 § lagen om avbrytande av havandeskap föreskrivna rätten för det väntade barnets far att bli hörd borde i synnerhet i de fall som avses i 2 §, men även annars, tillämpas oftare än vad fallet är nu. Rätts-

skyddscentralen för hälsovården har som praxis att inte inhämta pappans utlåtande om ansökningar den behandlar.

För att de grundläggande fri- och rättigheter-na skall tillgodoses på alla punkter bör tillstånd från rättsskyddscentralen för hälsovården till såväl abort som sterilisering vara ett måste. Det gäller ju att fatta beslut på en sådan persons vägnar vars förmåga att uttrycka sin egen vilja och förstå ingreppets konsekvenser kräver en kompetent bedömning. Enligt grundlagen bör det också vara tillåtet att söka ändring i ett beslut från rättsskyddscentralen för hälsovården, något som justitieministeriet påpekar i sitt utlåtande. Regeringen kommer inte med några förslag i denna riktning i sin proposition, och eftersom de förekommer i 6 § har vi inte kunnat lägga fram några ändringsförslag.

Riksdagen står nu i beråd att göra de första ändringarna i steriliseringslagen och lagen om avbrytande av havandeskap efter revideringen av de grundläggande fri- och rättigheterna. Vår åsikt är att lagen därför i större utsträckning bör ändras utgående från de grundläggande fri- och rättigheterna och att man inte bara skall skynda

sig att göra minimiförbättringar utgående från de internationella konventionerna.

Abortlagstiftningen är också för de övriga paragrafernas vidkommande föråldrad och problematisk i relation till de grundläggande fri- och rättigheterna. Professor Martin Scheinin lyfte vid expertutfrågningen fram de etiska problemen med selektiva aborter och nämnde som exempel att aborter på medicinska grunder numera kan göras senare än aborter av sociala orsaker. Abortlagstiftningen bör därför totalrevideras för att motsvara kraven enligt de nya grundläggande fri- och rättigheterna (*Reservationens förslag till uttalande*).

Förslaget

Med stöd av det ovan sagda föreslår vi

*att 2 § i det första lagförslaget godkänns med ändringar (**Reservationens ändringsförslag**) och*

*att ett uttalande godkänns (**Reservationens förslag till uttalande**).*

Reservationens ändringsförslag

2 §

Är en kvinna på grund av *mental störning, utvecklingsstörning* eller av *någon annan orsak* oförmögen att framställa en giltig begäran om avbrytande av havandeskap, kan åtgärden utföras på ansökan av hennes lagliga företrädare, om

en fortsatt graviditet eller förlossningen till följd av hennes sjukdom, kroppslyste eller svaghet skulle medföra fara för hennes liv eller hälsa.

Kvinnan bör så vitt möjligt ges till hennes fattningsförmåga anpassad information om åtgärdens innebörd. (Nytt)

Reservationens förslag till uttalande

*Utskottet förutsätter att regeringen med
det snaraste bereder en proposition om*

*en översyn av lagen om avbrytande av
havandeskap med hänsyn till kraven en-
ligt de reviderade grundläggande fri-
och rättigheterna.*

Helsingfors den 13 mars 2001

Päivi Räsänen /fkf
Niilo Keränen /cent
Juha Rehula /kesk